

Transkripsjon av podkast fra Skeivt arkiv

Slik startet norsk homo-kamp (1 av 2)

Hva var bakgrunnen for at en gruppe menn stiftet Norges første homo-organisasjon 20. juni 1950?

Hvem var de? Hva ville de? Hva skjedde den første tiden?

Skeivt arkiv markerer 70-årsdagen for denne hendelsen med to podkastepisoder. Denne første episoden fokuserer særlig på Erling Næss (bildet), en av de sentrale personene denne spesielle dagen.

Transkripsjon av podkast:
(Varighet: 24:29)

Runar Jordåen (Skeivt arkiv):

Men det som helt sikkert skjer på dette møtet, er at den danske formannen er der. (Jingle starter) Og han er en pådriver. Han ønsker at organisasjonen skal være en nordisk organisasjon.

Bjørn André Widvey (Skeivt arkiv):

(Jingle fortsetter)

Du hører på podkasten "Skeiv historie" fra Skeivt arkiv. I dag skal vi markere at det er 70 år siden den norske organiserte homobevegelsen ble starta: 20. mai 1950.

Da ble nemlig Den norske forbund av 1948 dannet - det som med omveier og fratrekk og tillegg er dagens Fri. Vi skal snakke om bakgrunnen for og de første årene med aktivisme.

Det er spesielt tre personer som er aktuelle i denne tidlige fasen. Det er vestlendingen Erlig Næss, det er dansken Aksel Lundahl Madsen, og det er trønderen Rolf Løvaas.

I 1988 ble han intervjuet av dansk nærradio i anledning 40-årsjubileet for Det danske forbundet. Der fortalte han om hvordan det hele starta i Norge to år seinere:

Opptak av dansk nærradio:

Intervjuer: Du kommer jo fra et land som også snart kan feire et jubileum, nemlig Det norske forbund. Hvor gammelt er Det norske forbund?

Rolf Løvaas: Vi ble startet i 1950, altså to år etter det danske, og da som en norsk avdeling av Det danske forbundet av 1948. Og vi har på sett og vis beholdt navnet også. I dag heter *Det norske forbundet av 1948*.

Intervjuer: Selv om det i virkeligheten først startet i 1950?

Rolf Løvaas: Ja.

Intervjuer: Og du har jo en særlig aksje i forbindelse med Det norske forbund. Du var faktisk en av dem som var med å stifte det.

Rolf Løvaas: Ja, jeg ble valgt som den første formannen i Det norske forbundet i 1950. Etter at vi hadde hatt kontakt med danskene. Vi var jo en liten krets som mente at man burde prøve å etablere lignende foreninger i Norge også. Men vi var jo fullt klar over de store vanskelighetene. Og da var det de dristige dansker som viste oss veien, og som ga inspirasjon og pågangsmot. Så vi hadde kontakta med Axel Axgil (*som tidligere het Axel Lundahl Madsen, 1915 - 2011*). Som vi samarbeidet med i det organisasjonsmessige. Så han var en både pådriver og inspirator. Og uten han ville det jo ikke blitt noen norsk avdeling eller norsk forening på mange år.

Bjørn André Widvey (Skeivt arkiv):

Og denne historien, historiker Runar Jordåen, den startet i Oslo, på Bislett hospits den 20. mai 1950.

Runar Jordåen (Skeivt arkiv):

Ja, Bislett hospits, som ligger i Dalsbergstien på Oslo vestkant, det var et slags pensjonat. Eller et herberge. Og her bodde det veldig mange mennesker. Veldig mange av dem var enslige menn.

Og så er vi altså den 20. mai i 1950. Vi kan forestille oss at det er en vårkveld. Kanskje har det regna litt, jeg tror det stemmer litt med værmeldingene den dagen iallfall. Og på kvelden møtes det en gjeng med menn på et av rommene på dette hospisset.

Vi vet ikke alle som var der, men det var kanskje ca. et tyvetalls mennesker der. Av de som var til stede, vet vi at han som var verten, det var Erling Ness. Han var en mann i midten av 50-årene som hadde slått seg opp fra en oppvekst i fattigdom på Vestlandet til å bli en velstående huseier i Oslo. Jeg kan òg nevne noen av de andre som var der: Det er en som heter Bjørn Hansen. Han var en mye yngre mann, han var i 20-årene. Han var sykepleier, og han hadde òg vært kontaktperson med de danskene som to år tidligere hadde dannet en organisasjon for homofile. Denne organisasjonen heter da Forbundet av 48. Der har vi òg en av de andre som var til stede denne kvelden på Bislett hospits. Det var Aksel Lundahl Madsen. Han var en av grunnleggerne, og han var òg lederen av Det danske forbundet av 1948. Vi har jo et par, et kjærestepar, Arne Heli og Øyvind Eckhoff. Og Øyvind Eckhoff er en 34 år gammel mann fra vestkanten i Oslo. Han er

professorsønn, og han er pianist. Og seinere skulle han bli berømt for å skrive den første norske fagboka om homofili. "Vi som føler annerledes."

Og sist, men ikke minst, så har vi da en annen ung mann. Og han heter Rolf Løvås. Han er 27 år gammel på dette tidspunktet, har studert markedsføring, og han jobber på dette tidspunktet med reklame og annonser i Aftenposten. Han hadde allerede i noen år ment at homofile burde organisere seg. Forut for møtet hadde han sammen med Bjørn Hansen sondert terrenget, og de hadde prøvd å samle folk som møttes denne lørdagskvelden på Bislett hospits.

Bjørn André Widvey (Skeivt arkiv):

Og vi har jo fått tak i et intervju med Rolf Løvås. Og det ble tatt opp på en dansk nærradiostasjon i 1988 ved 40-årsjubileet til det danske forbundet, som da var forløperen til det norske. Og dette møtet endte da med at en norsk gruppe av Forbundet av 1948 ble danna. Og da har vi siden regna dette som stiftelsesdatoen for den norske homobevegelsen. Og det er altså 70 år siden.

Og i denne første episoden så skal vi fokusere på Erling Næss, som vi var innom helt i starten her, som var eieren av hospiset hvor denne dannelsen skjedde. Og hva var det som gjorde at man i mai 1950 kunne samle en liten gruppe personer på Bislett hospits for å danne en homoorganisasjon?

For å svare på det, så må vi tilbake ytterligere 37 år, til 1913. Da Oslo fremdeles het Kristiania, og en ung, fattig mann kom flyttende til byen fra Vestlandet.

Svein Skeid i opptak gjort av Skeivt arkiv:

Han flyttet faktisk til Kristiania allerede i 1913. Det er over 100 år siden. Og da var han 18 år.

Bjørn André Widvey (Skeivt arkiv):

Her hører du Svein Skeid, som i 1990 var journalist i Fritt Fram og hadde et intervju med Erling Næss, som da var 94 år gammel.

Svein Skeid i opptak gjort av Skeivt arkiv:

Han var jo en fattig gutt. Jeg var meget fattig på den tiden, fortalte han meg da. Jeg var meget fattig på den tiden. Han mistet moren sin da han bare var 13 år og fikk en stemor som ikke var noe snill, og så rømte han hjemmefra. Og så vet vi at han var under sånn ... Han ble tatt vare av fattigvesenet da han var 15 år. Da han kom til Kristiania så fikk han jo ... Jeg tror til og med at Runar (Jordåen) fant ut at han hadde jobbet som sporveiskonduktør. Han hadde antakelig mange forskjellige jobber, men det han fortalte meg om, det var denne jobben på West End Hotell. Det er altså Karljohans gate 45. Og der Hard Rock kafé ligger i dag. Det er jo sånn flott hjørnegård i krysset Karl Johans gate, Universitetsgaten. Der kunne man altså få et rom fra 1,5 kroner til 6 kroner. Og

betjening, det fikk jo tydeligvis gjestene, da. For da forteller Erling at ... Jeg fikk erfare at mennesker jeg så opp til, var homofile. Og de var mye eldre enn meg, og de kunne ikke skjønne at jeg var så uvitende. Dette intervjuet gjorde jeg i 1990, så det er 30 år siden. Det er jo det som er så spennende, når de sier at han var så uvitende. Hva var han uvitende om? Jeg tolker det som at her var det en subkultur, et miljø med etablerte og uskrevne sannheter.

Bjørn André Widvey (Skeivt arkiv):

Oslo eller Kristiania på denne tida, denne byen som Erling Ness kom til. Hva vet vi om miljøer og treffsteder?

Runar Jordåen (Skeivt arkiv):

Problemet er at mye av det vi vet, er gjennom aviser og gjennom rettsprotokoller. Og dette er også materiale som ikke er skikkelig utforska ennå. Men man vet jo det at man møttes på visse steder, spesielt pissoarer og parker, på nattetid eller etter mørkets frembrudd, for her kom man for å møte andre for seksuelle forhold. Eller for å få kontakter med andre som var på jakt etter det samme.

Ut fra de tingene som ble skrevet om i pressen, skandaleprosesser og den type ting, så kan man kartlegge et sånt nettverk og treffsteder for menn som hadde sex med menn. Dette ble veldig fint supplert av det intervjuet som Svein gjorde med Erling Næss i 1990. På det tidspunktet var Erling Næss 94 år og han kunne fortelle nesten 100 år tilbake i tid, altså til 1913, da han kom til Oslo og kom inn i disse miljøene. Akkurat Sveins historie er med på å berike den forståelsen vi har av den perioden.

Det forteller òg noe om at det har vært et slags miljø, som ikke er det samme som de skeive miljøene i dag på langt nær, men at det har funnes nettverk og møtestedet i det hele tatt. Og det la grunnlaget for organisasjonsdannelsen som kom i 1950.

Bjørn André Widvey (Skeivt arkiv):

Men hva var synet på homoseksualitet på denne tiden, hvis vi tenker fra samfunnet for øvrig, og lovverk, og var det i det hele tatt noe man forsto noe av?

Runar Jordåen (Skeivt arkiv):

Ja, du kan si at på dette tidspunktet var man begynt å ta i bruk begrepet homoseksualitet. Det ble introdusert i Norge på 1890-tallet og begynte å bli brukt i avisene rundt 1906-1907. Som Svein har vært inne på, er en del av artiklene han skriver ... Han har skrevet noen artikler som nå blir lagt ut på Skeivt Arkiv sine nettsider. Som òg er basert på Erling Næss. Svein trekker fram at det kom ut en del romaner i det tidsrommet der Erling Næss kom til Kristiania. Det var romaner som hadde et negativt syn på homoseksualitet. Der ble det beskrevet menn som var veldig feminine, som var på en negativ måte, som gjerne gifta seg med kvinner, men som i realiteten hadde

masse affærer og egentlig ikke brydde seg noe om kvinnen de var gift med, men levde ut sine liv som homofile eller homoseksuelle menn i skjul, og at dette var samfunnsnedbrytende.

Det var et fokus på homoseksualitet som noe negativt, som noe som var samfunnsnedbrytende, og noe som var ... om ikke tabu, eller i stor grad òg var tabu. Men i den grad man skrev om det, så var det veldig ofte i et negativt lys.

Bjørn André Widvey (Skeivt arkiv):

Men tilbake til denne Erling Ness, som da kom ung og fattig til Oslo. Og etter hvert klarte han jo å slå seg opp og anskaffe seg litt eiendommer, bl.a. denne som da ble Bislett Hospits. Og det snakker Svein Skeid litt mer om.

Svein Skeid i opptak gjort av Skeivt arkiv:

Han var faktisk midlertidig ... han hadde fattigundersløttelse så sent som i 1922. Og vi vet jo at det var tøffe økonomiske tider. Men så starta jo han egen butikk, frukt og sjokolade, i 1918. Og dette var tydeligvis noe som ga avkastning. For da tjente han såpass at han begynte å kjøpe bygårder. Og hadde på det meste tolv eiendommer. Så han ble en formuende mann, altså.

Bislett Hospits, den hjørnegården i Dalsbergstien 21, den kjøpte han i 1930. Og drev i 28 år, faktisk. Så det var der forbundet ble stiftet i 1950.

Og jeg har jo også skrevet at dette var jo ikke noe tilfeldig møtelokale. Dette var nesten som en institusjon. Her valfartet det homofile, både norske og utenlandske homofile. At det nesten kan sammenlignes med nåtidens Homohus.

Bjørn André Widvey (Skeivt arkiv):

Vi skal høre mye mer om selve møtet og dannelsen av forbundet i mai, men jeg må spørre deg Runar, fantes det noen tilløp til organisering enda tidligere?

Runar Jordåen (Skeivt arkiv):

Nei, det er ikke i Norge direkte, men det fantes noen forsøk i Sverige, og det fantes en stor bevegelse i Tyskland fram til 1933. Det var nok noen nordmenn som var involvert der, og som var inspirert, ikke minst, av de tingene i utlandet. Og vi har også noen spredte stemmer.

Vi har en forfatter som heter Alf Martin Jæger, som allerede i 1928 tok til orde for at forbudet mot homoseksualitet skulle fjernes. Og vi har også et tidsskrift som heter *Populært tidsskrift for seksuell opplysning*, som i en utgave i 1932 skrev om homoseksualitet. Det var Karl Evang og Torgeir Kasa som skrev den artikkelen, der de også tok til orde for et mer forståelsesfullt syn på homoseksualitet og avkriminalisering.

Spesielt den siste artikkelen ble en inspirasjon for forbundet. Men det er nok først og fremst ... Hvis vi skal se på opphavet til forbundet som ble danna i 1950 ... Så må vi nok gå til 1940-tallet og de miljøene som danna seg da. Allerede kanskje under krigen, men også utover, spesielt i etterkrigstida.

Bjørn André Widvey (Skeivt arkiv):

Av de som var til stede på dette møtet i 1950, så hadde vel de på hver sin måte vært en del av det vi kan kalle et homomiljø. Mange av de hadde jo vært i København, bl.a., hvor dette var mer blomstrende. Hvor viktig var det for det som kom til å skje?

Runar Jordåen (Skeivt arkiv):

Disse miljøene som Svein beskriver, eksisterte allerede tilbake til begynnelsen av 1900-tallet. Det var der man traff andre, og der man kunne danna en slags felles identitet. Sånn sett så går sporene tilbake til mellomkrigstida for noen av disse. Andre traff hverandre faktisk under krigen. Da var det enklere å skjule seg i byen, fordi den var mørklagt om nettene.

Men først og fremst så begynner det å tegne seg et bilde etter 1945, der noen av de som var på møtet, begynte å bli kjent allerede i de første årene etter krigen. Som du var inne på, så er det slik at København er et viktig knutepunkt òg for norske homofile.

Det har bl.a. Hans-Viggo Kristiansen skrevet om, denne perioden i norsk shafe-historie. Han har òg framheva det, at veldig mange av de dro til København for å gå på barer og smake på den litt mer kontinentale og litt åpnere kulturen.

Og når det da skjer en organisasjonsdannelse i Skandinavia, så er det naturlig at den springer ut fra København. Fordi det er allerede den byen som kanskje har den største subkulturen og det største miljøet.

Bjørn André Widvey (Skeivt arkiv):

Og så, hvis vi da går til dette møtet denne 20. mai 1950 ... Altså, hva var det som skjedde? Det fins ulike versjoner av det òg?

Runar Jordåen (Skeivt arkiv):

Ja, det fins, det gjør det, og det er litt sånn kaotisk. Og så er det litt sånn at når vi har drevet og gått veldig dypt inn i det nå, så ... Først så framsto det som ganske tydelig hva som skjedde på det møtet. Og så begynner det å smuldre litt opp igjen, da.

Det finnes ikke noe referat. Men det finnes jo en del brev og dokumenter fra samtida, og så finnes det en del ting som de som var der, har skrevet i ettertid. Tilbakeblikk.

Men det som iallfall helt sikkert skjer på dette møtet, er jo at den danske formannen, altså Axel Lundahl Madsen, er jo der. Han får senere etternavnet Axgil, som blir kjent som Axel Axgil. Men her heter han Axel Lundahl Madsen, og han er en pådriver. Han ønsker at denne organisasjonen skal være en nordisk organisasjon.

Han har fått en del norske medlemmer allerede. Noen av disse har vært i København. Vi vet bl.a. at Erling Næss, altså eieren av hospitet, hadde vært i København, sannsynligvis i april 1950, altså rett før. Og så har vi da de andre aktørene, f.eks. Bjørn Hansen og Rolf Løvaas, som også har vært i København, så vidt jeg forstår. Og iallfall da har vært medlem av forbundet siden 1949, senest. Og som da har begynt å sondere terrenget i Norge. Og som òg har hatt brevveksling med Lundar Madsen.

Så det er på en måte noe som blir drevet fram, som Løvaas var inne på, av danskene. Og dermed så får man i stand dette første møtet.

Bjørn André Widvey (Skeivt arkiv):

Og da sier jo de fleste kildene at det var Rolf Løvaas som stilte som den første formannen, eller egentlig tillitsmann, var vel ordet de brukte. Men det kan òg virke som

at faktisk vertskapet på Bislett hospits, altså Erling Næss, hadde en viktig rolle. Og Svein Skeid forteller litt mer om det.

Svein Skeid i opptak gjort av Skeivt arkiv:

Erling har jo da en annen versjon enn den som har vært kjent til nå. Da jeg skrev min første artikkel i 1990 i Fritt fram, så hadde jeg såpass ydmykhet og respekt for den vedtatte sannheten, at jeg holdt tilbake den der Erlings versjon. Men så ser jeg jo da i 2000, så kommer Blikk og har en 50-årsjubileumsreportasje. Og de skriver, med Lundahl Madsen som kilde, så skriver de altså at Rolf Løvaas ble ikke formann før utpå høsten i oktober, etter fem måneder.

Og jeg vet ikke hvor viktig dette er. Jeg tenker ikke noe som helst annet enn at det var det Erling sa.

Bjørn André Widvey (Skeivt arkiv):

Her kommer vi tilbake til noe du snakket om innledningsvis, Runar. At jo mer vi graver i historier, og til flere historier som kommer på bordet, jo mer diverse blir det jo.

Runar Jordåen (Skeivt arkiv):

Ja, og det som Svein kommer med her, er utrolig interessant. Og det viser iallfall at Erling Næss spilte en viktig rolle som vertskap. Og så viser det òg at det kanskje ikke var helt klarhet i forholdene etter 20. mai. Hans-Viggo Kristiansen, som har gått grundig inn i kildene på dette, viser at etter møtet er det en tett korrespondanse, brevveksling, mellom Rolf Løvaas og Axel Lundahl Madsen. Det er tydelig at Lundahl Madsen i Danmark ser på Rolf Løvaas som den viktigste tillitsmannen. Og begrepet "tillitsmannen" i Norge er da Rolf Løvaas.

Men i og med at dette møtet var såpass løst, det ikke finnes noe referat derifra, så kan det jo herske en slags tvil om hvem som var den ledende figuren i Norge på det tidspunktet. Og Erling Næss snakka om dette mange år etterpå. Så han kan ha oppfatta det slik at han hadde den lederrolla de første årene. Men så ser det ut til at utpå høsten 1950 er det Rolf Løvaas som er den førende personen i Norge. Og det er det ingen tvil om.

Og det med at Rolf Løvaas sjalta ut en annen person, Bjørn Hansen, handler nok òg om at danskene så på Rolf Løvaas som den største kapasiteten. Som det tryggeste kortet å satse på. Det er mye som tyder på at det er Rolf Løvaas som blir en slags formann etter 20. mai, men at Erling Næss spilte en viktig rolle som vertskap både på våren 1950 og høsten 1950, og er en viktig fasiliteter for å få forbundet i gang, gjør at han med rette må gis en viktig rolle i homovevegelsen i Norges historie. Det er et viktig bidrag Svein har gjort med å få intervjuet Erling Næss, og klargjort at han spilte en viktig rolle.

Bjørn André Widvey (Skeivt arkiv):

Du har hørt på podkasten "Skeiv historie fra skeivt arkiv" om pionertiden i forbindelse med at det er 70 år siden den organiserte homobevegelsen ble starta i Norge. I denne episoden hørte du historiker Runar Jordåen, du hørte Svein Skeid fortelle om Erling Næss og hans tid, og research er gjort av Hanna Gillow Kloster, Runar Jordåen og Heidi Rode Rafto. Og teknisk ansvarlig var Jo Hjelle. Vil du ha mer informasjon om 70-årsjubileet og markeringen, se skeivtarkiv.no for flere artikler.